

Predsednica Republike Slovenije

NATAŠA PIRC MUSAR

Slavnostni govor predsednice Republike Slovenije Nataše Pirc Musar na državni proslavi ob dnevu reformacije

Lendava, 30. oktober 2023

Velja govorjena beseda.

Lep dober večer iz Lendave, drage prebivalke in prebivalci Slovenije, lubi Slovenci ... in Slovenke.

Drage Prekmurke in Prekmurci, fejest vesejla san, da téj svéjtek – dén reformacije – gnes praznövlem z vami.

Vesela sem, da dan reformacije letos zaznamujemo v krajih, kjer sobivajo kar trije jeziki: slovenski, madžarski in prekmurški. Da, tudi prekmurščino štejemo za jezik. Bodimo ponosni na bogastvo naše kulture, ki na seznamu prevodov Svetega pisma nastopi kar dvakrat: prvič z Dalmatinovim prevodom celotnega Svetega pisma leta 1583, potem pa še s Küzmičevim prevodom Nove zaveze v prekmurščino manj kot 200 let kasneje.

Letošnji oktober, ki ga zaključuje dan reformacije, je res čas, v katerem smo lahko posebej ponosni na naš jezik in našo kulturo. Na frankfurtskem knjižnem sejmu je bila Slovenija kot država častna gostja ves teden v središču pozornosti svetovne kulturne javnosti. Dostojno in dostojanstveno smo predstavili ustvarjalke in ustvarjalce naše literature, pa naj pišejo v Republiki Sloveniji ali zunaj njenih meja. Pa tudi pesnice in pesnike, pisateljice in pisatelje, ki ustvarjajo v Sloveniji v drugih jezikih, tudi ti so naši.

Literatura, sem dejala ob odprtju sejma, je najpristnejši izraz slovenskega značaja, naše zgodovine, naše duše. V Frankfurtu pa ni bila prisotna le naša literatura. Frankfurt in Nemčija sta lahko spoznala tudi arheološko dediščino Slovenije. Predstavljena je bila Alma Karlin, pisateljica in svetovna popotnica, ki se je pred več kot 100 leti, v času, ko so ženske redko same potovale, odpravila na pot okrog sveta.

Muzej komunikacij Frankfurt je s Tehniškim muzejem Slovenije pripravil razstavo o razvoju mobilne telefonije v obeh državah. Ljubitelji novejših glasb so lahko obiskali spektakularen koncert skupine Laibach. V Nemškem muzeju romantike je na ogled razstava o Francetu Prešernu, avtorju pesniškega sporočila miru, ki je postalo besedilo slovenske himne.

Njegovi rokopisi so tudi med dokumenti, ki so predstavljeni na razstavi Spomin Slovenije in ki so jih pred nekaj dnevi predstavile vodilne slovenske kulturne ustanove v Narodnem muzeju Slovenije kot prvih desetih pomnikov slovenske kulture in zgodovine za Unescov program Spomin sveta. Med njimi sta dva, ki se neposredno navezujeta na reformacijo v Sloveniji: pisma Primoža Trubarja in Dalmatinova Biblija.

O vlogi reformacije in protestantizma je prvi predsednik Slovenskega protestantskega društva Primož Trubar, eden od najbolj zaslužnih, da slavimo dan reformacije, prekmurski rojak, profesor dr. Oto Norčič, povedal:

»V zavesti Slovencev je prisotna često izkrivljena slika o dosegu in razsežnostih slovenske reformacije in protestantizma. Največkrat se smatra, da je v 16. stoletju šlo zgolj za versko gibanje in nastanek prvih slovenskih knjig. Slovenska reformacija je mnogo več. Ta reformacija nam je dala knjižni jezik, prvo slovensko književnost in slovnico, Slovensko cerkev, prvo posvetno šolstvo in prvo javno knjižnico, in kar je najpomembnejše: izoblikovala je zavest o pripadnosti ljudstva v teh krajih k razpoznavni etnični skupini.«

Trubar nas je prvič nagovoril kot »Lube Slovence« in s tem vzpostavil povezavo, ki velja še danes: Slovenci smo tista skupnost, ki jo določa jezik, bolj kot zamejenost nekega ozemlja. Prevod tako zahtevnega besedila, kot je Sveto pismo, je terjal podrobno definiranje jezika, slovnice in izrazoslovja. Dalmatinova Biblija ne slavi po bogatem zunanem okrasju ali izjemnem tisku. Še lesorezi za ilustracije so bili izposojeni iz tiskov Luthrovega nemškega Svetega pisma.

Dalmatinova Biblija je veličasten spomenik kulture prav zato, ker je z njo slovenski jezik opravil preskok iz kratkih besedil in knjig v jezikovni vrhunec, ki ga je pred njim zmoglo le dobrih deset jezikov. S tem je slovenska pismenost postala zgodovinsko dejstvo, ne glede na verske spore in spopade med protireformacijo. To nam lepo ilustrirata dva izvoda Dalmatinove Biblije.

Prvega je prejel protestantski plemič za svojo knjižnico na gradu Brdo, kjer ima dom že 440 let. Od vseh ohranjenih izvodov je bil prav ta izbran za dokument Spomina Slovenije, razstavljen v Narodnem muzeju.

Drugi je izvod Dalmatinove Biblije, ki ima na prvi strani kot lastnika vpisanega samega Primoža Trubarja – in ga hrani Frančiškanski samostan Ljubljana, javnosti pa bo kmalu

dostopen v njihovem muzeju. Poučevanje vere v slovenskem jeziku je postalo norma, sledil je razvoj literature, znanosti in poezije. Pismenost je postala samoumevna.

A ta samoumevnost je danes vprašljiva. Branje in razumevanje prebranega sta namreč dve različni stvari. Digitalna doba nas v poplavi zvočnih, vizualnih in besedilnih vsebin pogosto vodi v površno in razpršeno branje. Zato je tik pred frankfurtskim sejmom nastal Ljubljanski manifest o branju na višji ravni, ki poudarja, da je to naše najmočnejše orodje za razvoj analitičnega in kritičnega mišljenja.

Izziv je tudi vse bolj prisotna umetna inteligenca. Bo postala naše orodje pri razumevanju in reševanju problemov ali nas bo pri tem nadomestila? Jo bomo uporabljali za pomoč pri odločitvah ali zato, da odloča namesto nas? Največ je odvisno od nas samih in od zavestnih odločitev pri njenem razvoju in uveljavljanju. Kje bomo postavili meje in pravila? V družbi jih postavlja pravo, a to vedno zaostaja za razvojem tehnologij. Po skoraj tridesetih letih vesplošne uporabe svetovnega spleta še vedno nimamo niti sledu mednarodnega prava glede interneta. Da tega, da nam v tem času ni uspelo doseči, da bi gigant Apple v svojih operacijskih sistemih uporabljal tudi slovenski jezik, niti ne omenjam.

V Evropski uniji smo na čelu razmišljanj o vplivu tehnologij na človekove pravice in pri varovanju človekovih pravic v digitalni dobi in digitalnem okolju. Naša, evropska zakonodaja, na tem področju postaja zgled za druge države po svetu. Prav zdaj se oblikuje prva evropska zakonodaja o umetni inteligenci in s tem se bo zanesljivo ukvarjal naslednji sklic Evropskega parlamenta. Upam, da bomo o tej pomembni temi kaj slišali tudi pred evropskimi volitvami prihodnje leto, ko se bomo odločali, koga bomo poslali zastopat Slovenijo v Bruselj in Strasbourg. Razmislek je pomemben, saj umetni inteligenci prepuščamo tudi odločanje.

Znanje namreč ne zagotavlja tudi etičnosti. Umetna inteligenca je toliko etična, kolikor so etični njeni razvijalci, kar je odvisno tudi od etičnih pravil, ki jim jih postavi družba. Znanje, na katerem temelji odločanje, pa je tako pri umetni inteligenci kot pri ljudeh odvisno od kakovosti virov, iz katerih se učijo. Pri ljudeh seveda tudi od sposobnosti učenja, ki ni samoumevna.

In spet smo pri tem, da za razvoj kritičnega mišljenja potrebujemo poglobljeno branje, ki vodi k razumevanju. Pri vsebini ljubljanskega manifesta torej, ki je v Frankfurtu zelo odmeval v mednarodni kulturni javnosti in dobil mnoge znane podpornike in podpornice. Med njimi je pisateljica Margaret Atwood, ki je povedala:

»Branje na višji ravni je ključ za preživetje demokracij. Branje nas uči, kako razmišljati in kako sprejemati najboljše odločitve, ki temeljijo na našem razmišljanju. Branje nam pomaga razumeti, da obstaja veliko vrst ljudi in veliko različnih osebnosti. Tako lahko razumemo, zakaj ljudje, mi sami in politiki, ravnajo in verjamejo, tako kot

ravnajo in verjamejo. Demokracija potrebuje ozaveščene državljane, ki so pripravljeni prispevati k skupnosti.«

Samo informirani in razmišljujoči državljani smo tisti, ki lahko tvorno sodelujemo v demokratičnih procesih in skrbimo za to, da politika ne prestopi meja dopustnega. Ni dovolj le vsake toliko iti na volitve. Vsaka demokratična družba zahteva stalen kritični pogled na delovanje njenih voditeljev. Zato bom tu ponovila besede, ki sem jih lanskega decembra izrekla v državnem zboru, kot obljubo ob nastopu funkcije predsednice:

»Vedno sem se in se bom zavzemala za pravno državo, vladavino prava, temeljne človekove pravice in avtonomijo državnih podsistemov. Policija, vojska, diplomacija, zdravstvo in šolstvo so naša lastnina. Zato nam mora biti še kako mar, kako se s temi podsistemi ravna. Vsi moramo vedeti, kje se politika mora ustaviti, in vsak dan znova se moramo zavedati, da podsistemi služijo predvsem nam, prebivalkam in prebivalcem, ne oblastnikom.«

Skušnjave pri vladanju so velike. Ampak dober namen ni ustrezna protiutež nedemokratičnemu ravnanju. Vsakemu politiku bi zato morala biti vsakodnevna mantra ravno vrstica *»In ne vpelji nas v skušnjava«*. Razen prekmurskim, zanje velja: *»I ne vpelaj nas vu sküšávanje.«*

Primož Trubar je svoje, morda najznamenitejše besede zapisal ravno v povezavi z borbo proti skušnjavam. On je govoril o posamezniku, a podobno velja za celotno družbo.

Vsakodnevna borba za demokracijo, pravičnost in enakopravnost je tisto, kar nam bo tudi v prihodnje omogočilo *»stati inu obstati«*.